
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

A RAJONGÓ

Sáfrány Imre: *Jegenye-gambit*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986

A mosolyát látom most magam előtt, ahogy a belgrádi Moszkva teraszáról pislog felém a pápaszeme mögül, hüvelykujjával kujonul bökve a „nőre”, akivel voltam. Zs. ment gólyának beiratkozni a jogra 1956 őszén. Bónert Ferinél voltunk, aki Madrid alatt veszítette el a fél kezét, s akkor alezredes volt, a katonai műhelyek parancsnoka, és segített lakást keresni a hazulról először elkerülő lányomnak, ezért nem telepedhettem Sáfrány mellé a kávéház márványsztalához, ahol oly vidáman üldögélt.

Sáfrány akkor már túl volt első nagy bemutatkozásán, szabadkai kiállításán a főutca sarkán, egy nem túl tágas teremben, ahol előzőleg kocsmá volt, aztán megint kocsmá lett. Egy darab Párizs mutatkozott meg a falakról, nem is annyira témájában, ahogy a Notre-Dame, a Cité vagy a Montmartre valamelyik kanyargós sikátora jelenik meg a legtöbb fiatal festő előadásában a vásznon, ha Párizsból hazajön. A festői kifejezés volt itt könnyedén magabiztos, nem a közlendő. A nyelv volt frissen párizsias, amilyen a festő beszélt, hagyományt és konvenciót messze megkerülve, a legeslegmodernebbek hangján. Persze, benne volt ebben a festői előadásban Cézanne áhítata, Rouault csendes misztikuma, de mindezeket túl a legeslegújabb, mondhatnám, en vogue festőiség fölényes bravúrja. Ahogy egy ilyen rajongással teli, ifjú művész, amilyen Sáfrány volt, mohón felhabzsolt mindent, amit lát!

Különben is, mintha ez a rajongás lett volna jellemző az egész emberre. Nemcsak a képzőművészetben, az irodalomban is. Mert hiszen abba éppúgy belevetette magát az akkor lehetséges legmodernebb áramlatoktól elvárászólva, mint a festészetbe. Én a Híd botcsinálta szerkesztője voltam abban az átmeneti időben, 1956 márciusában itt, vidéken, helyi megbízottak beleszóló felügyelete alatt, fél lábbal még a szocrealizmus marasztaló sarát taposva, amikor Sáfrány mindenkit megelőzve ehoni tájon felfedezte Vasko Popát.

„Most nagyon sűrű napokat élek — írta —: ma csomagolom a képeket és szállítom Szabadkára, utána Zentán megismétlem. Azt hiszem, elég érdekes lesz. Hiszem, hogyha arra visz utad, meglátogatsz. Sajnálom, hogy a Játékok kimaradtak, hiszen Vasko igazi értékelését ez a sorozat egészíthetné ki legkifejezőbbben. Érdekelte volna mi a véleményed, magáról a fordításról, de úgy hiszem nem előkészület nélkül nyúltunk a Játékokhoz, mert előtte majd az egész Korát lefordítottuk.”

A többes számba Pap József tartozott. Nyilván ő adta a formát, a költői intonálást a közös vállalkozáshoz, amely kisdéd irodalmunkban nem csekély feltűnést keltett. De hogy a lelkesedésben talán rajta is túltett Sáfrány, erősen gyanítható. Czimmer Anna, minden esemény ugyancsak örömteli kommentátora az itteni literatúrában sietett osztani ebben a lelkesedésben, miközben megállapította, hogy Popa költészetében minden szónak nagy a tartóereje, s ígérte, hogy nyilvánosan is üdvözölni fogja ezt a poétikai tandemet, de aztán halálos betegségében minduntalan külön kis nyavalyák jelentkeztek, és megbénították egy időre, úgy hogy erre az őszintén örömteli üdvözlésre nem került sor.

Sáfránynak ez a leküzdhetetlen rajongása emberi viszonylatban is túlradó volt. Első házasságában Konjović volt a tanúja, komája, s jóllehet a házasság egy idő múlva felbomlott, a komaság megmaradt. Ültünk Topolyán, messze a várostól, a Hanyatlöki csárdán is túl, talán valamilyen szövetkezeti vagy állami birtokon, egy közös vacsorán, s bár öreg barátunk szeretett eldarvadozni, bele az éjszakába, Sáfrány egyre fészkelődött közöttünk. Dörmögött és morgolódt, jókedvétől eltérően, szidta az innen kinőtt, nagyhangú politikai embert, akit én se szerettem, isten nyugosztalja, s egyszer csak azt mondta: „Koma, gyerekek, menjünk a képek közé!” Visszarobogtunk Topolyára.

A kollektív kiállítás, amelyre a vacsorával akarták feltenni a koronát, zárva volt. Nekifeszítettük az ajtónak a vállunkat, szabályosan betörtünk. Nem győztem aggályoskodni, jóllehet a betörésben derekasan részt vettem, de mi lesz, ha felfedezik, hogy nyitva van az ajtó? „Nem kell ez itt a kutyának se!” — nyugtattak meg a festők, s alighanem igazuk volt, mert Topolyán képlopásról nem lehetett hallani.

Sáfrány kicsit kifelé forduló lábbal egyik képtől a másikig csoszogott, s hol horkantva felhördült, ha nem tetszett neki valami e vidéki együttesből, hol túlradó örömmel nézett hol a képre, hol ránk, és kitartha kezét, mint pap az oltáriszentség előtt.

Napok múlva tudtuk meg, hogy aki kocsiján bevitt bennünket, mielőtt visszament volna, agyonlőtte a szeretőjét, s öngyilkosságot kísérelt meg.

Most itt van Sáfrány posztumusz kötete, itt van előttem Párizssal tele, egy újabb zarándoklattal az első után, az on revient toujours mámoros hangulatában, de minden rajongásában találkozás és búcsú látha-

tatlan felhőjével a feje fölött. Igen, mert minduntalan meg kell állnia, ha nem akar elvágódni, s mégis oly gyakran elvágódik.

Közben jót nevet magában az elmés blaszfémian: „a Lorette faránál”, s ez a hősies fizikai bizonytalanság se tudja megakadályozni, hogy kikocogjon a repülőtérré Sicke elé, s nyakába vegye vele a várost, mindekelőt a Louvre-t, természetesen. Itt érződik, milyen nagyon szerette az életet!

Mármint ebben a fejezetben. Az előbbi, a Hamu, elégett életművének siratóénekeivel olyan aprólékosan tragikus számbavétel, amelyhez hasonló talán nincs is a világon. Szavakkal festette újra hamuvá lett vásznait, a *Kék képet*, a *Balerinát*, az álmok csodáit is hozzáadva, s közben babonásan eltűnődve ezen az istenverésen. „Ha az ember megmarad a természetes fényforrásoknál, a napnál és a többi csillagnál, ez a több mint háromszáz festmény sem úszik át a lángtengeren odaát. Már néhány napja újra és újra eszembe jut, valami szép, tragikus befejezést kellene kitalálnom... Mondjuk azt, hogy behülyülök ebbe a tűzesetbe, és ha hazaértem, vidáman hozzálátok a post ignis ciklushoz, méghozzá úgy, hogy a vászonmaradványokat, a képfragmentumokat szép sorrendben felragasztom, felkasírozom ragyogó tiszta, frissen preparált vásznakra. És röhögök. Szabályosan. Tényleg. Szívből.”

Én nem emlékszem, hogy láttam volna a *Kék képet*. A *Balerinát* talán igen, a *Bogáncsok* sorozatára viszont, amellyel többeket is megihletett, tisztán emlékszem. Mégis azt hiszem: ő volt több, ez a rajongó, ragyogó szellem: Sáfrány Imre. S életműve nem fejezte ki maradéktalanul őt magát. Sokkal több volt benne, mint amit megmutatott! Mert oly nagy tisztelettel csüggött a művészetben, költői kirándulásait is ideszámítva, minden kedvesen mókás ambivalenciája mellett rettentő komolyan mégis, hogy egyszerűen képtelen volt azt mondani: „Elég volt, csend legyen, most én következem!”

Minden látszat ellenére túl szerény volt talán? Vagy önmaga szigorú kritikus állt elébe, hogy visszafogja kiáltó szavát? Ahogy az indulás éveiben párizsi élményei domináltak, erősebben, frissebben és ötletesebben, mint amit ő maga mondani akart, mert a hírhezöz legitimitása túlkialtotta benne a vallomást. Az új, a korszerű, az érdekes bővületével!

Emlékszem egy regényre, amelyet Kopeczkyval együtt írt. Akkor is felmerült bennem a kérdés, akárcsak Popa bemutatásánál: miért nem egyedül írt és fordított? Hiszen ebben a posztumusz kötetben is oly eredeti tud lenni, embereket, helyzeteket, érzelmeket tökéletesen autentikus, egyedi módon megjelenítve, illetve kifejezve.

A szigorú kritikus és a rajongó karöltve járt benne! Pedig humora is volt. Néha a keserű humora árulja el, fölényesnek megjátszott öniróniája, hogy érett esztétikai érzéke és kivételesen fejlett tudása, képzőművészeti és irodalmi kultúrája némította el benne a tehetségével adekvát, önállóan alkotó embert. Felaprózta magát, sziporkázó ötletek gő-

rögtüzében élt. És akkor jött az igazi tűzvész, kegyetlenül és pusztítón, s ami még sorsából maradt, a betegsége!

Nagyon szomorú könyv a *Jegenye-gambit*, síron túli üzenet. Annak ellenére, hogy íróját elpusztíthatatlan humorérzéke csak nagyon ritka pillanatokra hagyja el. Kalandozása ezzel a fiktív alakkal Párizsban mégis bőven ad alkalmat neki ábrázolásra, környezetrajzra, finom aperçuk tömegével megtűzdelve egy-egy képet, így például a Mme D-hez intézett, bemutatkozó, önajánló sorait: „Negyvenhárom éves, kopasz, körszakállas, szemüveges, bőrzekés figura vagyok, nyakkendőt nem viselek, Boule d'or-t szívok, sok kávé-t iszom, és nem tudok franciául.”

Mennyi mindennel lehetne még kiegészíteni ezt az önarcképet! De akkor komorabb színekkel lennének kénytelenek átmenni egy-egy vidám vonáson! Az atomfürdő embertelenül vigasztalan mélységével, amiről maga se tudta eldönteni, a vég kezdete volt-e, vagy a kezdet vége? Nem hiszem, hogy valaki is nagyobb bonhómiával írta volna le szomorú vonulását a halál felé. Huszonegy nap történetét, amikor pedig úgy tanultuk, hogy Jézusnak tizenkét stáció megpróbáltatásait kellett elszenvednie a Kálvárián.

Most olvastam legjobb barátjának megemlékezésében, hogy nem félt a haláltól. Ez annál csodálatra méltóbb, mert mindig azt kellett hinni róla, hogy senki nem szeretete az életet úgy, mint ő.

HERCEG János

EGY ÉLETMŰ ELISMERÉSE

Oláh Sándor képzőművészeti kismonográfia. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986

Régi adósságot törleszt a Kiadó az Oláh Sándor képzőművészeti kismonográfia megjelentetésével, hiszen Oláh e században a vajdasági képzőművészeti élet egyik kiemelkedő, számos művész munkásságára ható képviselője volt.

A monográfia bevezető tanulmányát Baranyi Anna, a szabadkai Városi Múzeum művészettörténésze írta, és az ő munkáját dicséri a festmények begyűjtése is. Baranyi Anna az életmű egészének átfogó és megbízhatóan pontos ismeretében az Oláh-opusnak a vajdasági képzőművészethez kapcsolódó szálait pontosítja, adatokat tár fel, tények között igazít el. Megközelítési módszere mindenképpen helyeselhető, ugyanis nem áll szándékában az életművet mindenáron a művészet mai határai között láttatni, sőt még a kor áramlatai között sem, lévén, hogy az egy merőben más, a maitól lényegesen eltérő művészeti közegben alakult